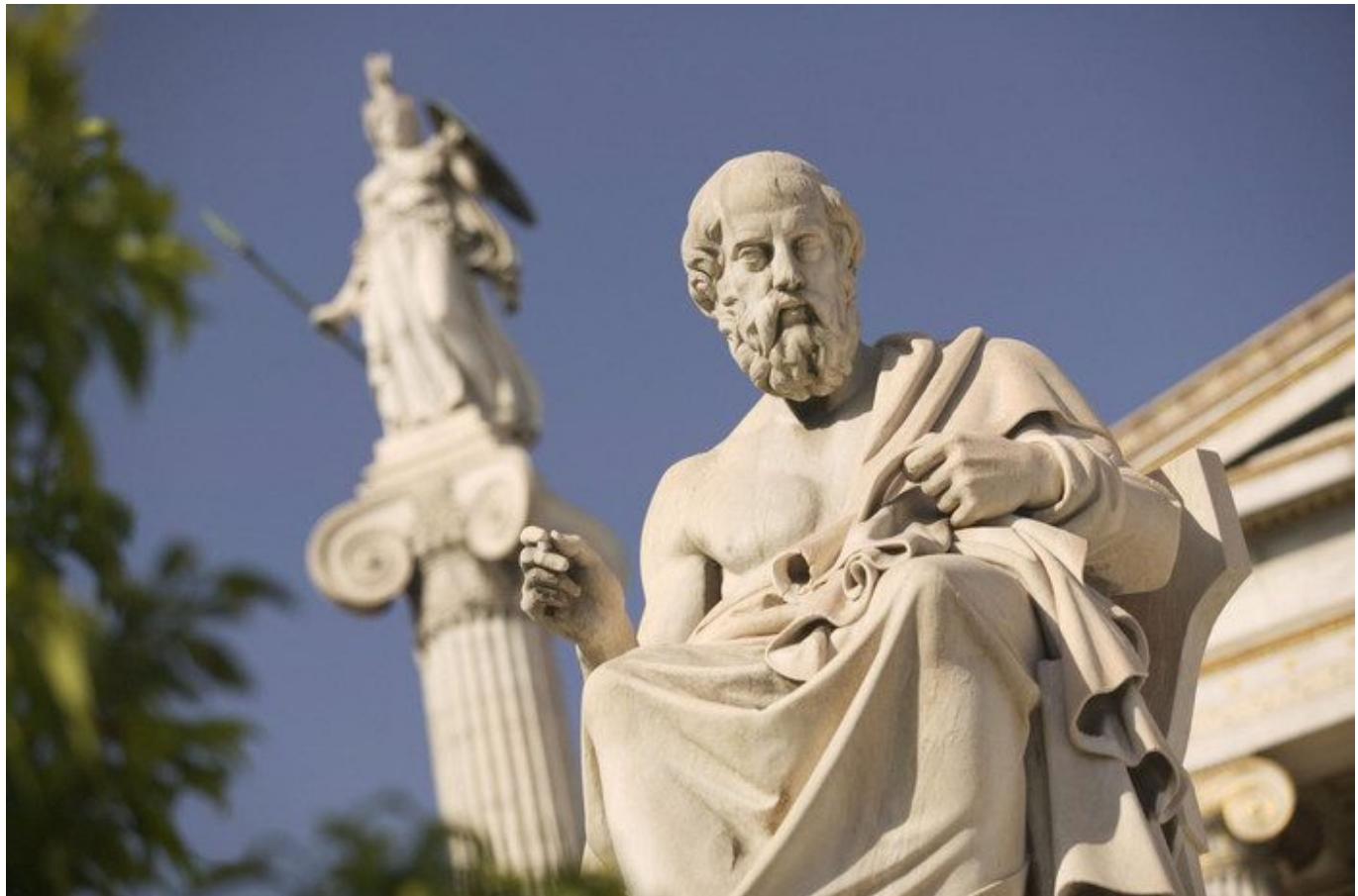

Birinji duşman

Category: Edebi makalalar, Filosofiýa, Kitapcy, Poemalar, Romanlar
написано kitapcy | 26 января, 2025

Birinji duşman BIRINJI DUŞMAN

Platon sungatyň «çeýnemekdigini» aýdypdy we has soňra adamlar filosofiýany «pelsepe satmak» hökmünde atlandyrmaga başladylar. Filosofiýanyň atasy Platon (Eflatun) şahyrlara we sungat adamlaryna äsgermezçilikli göz bilen garapdyr. Sungatyň uly böleginiň juda ýaramaz işdigini we ýaşlary hakykatdan daşlaşdyryan manysyz wagt ýitgisiidigini aýdypdyr. Hatda ol käbir saz žanrlarynyň gyjyndyrýandygyny aýdyp, gadagan edilmegini talap etjek derejede öte geçipdir.

Çeýper edebiýat barada aýdanda bolsa, Platonyň pikiriçe edebiýat aň-düşünjeleri dargadýardy we adamlary güýmeyärdi. Onuň döwründe çeýper edebiýat epiki poeziýadan ybaratdy. Epiki poeziýa çeýper edebiýatyň esasy ülňüsidi.

Platon şeýle şygyryň aňlary telperleşdirýändigini, ruhlary

kemala getirmegiň ýerine, gaýtam olary ýykýandygyny aýdypdyr. Alymlaryň hemmesi çeber edebiýata we şygryýete bolan garaýsynfa beýik filosof bilen bir pikirde bolmasalar-da, sungatyň hakykatdan habar berýändigi we ony kopiýalaýandyty babatda onuň bilen pikirdeşdiler. Emma sungata pes göz bilen garama çagyryşy konserwatiw gresiýalylar üçinem geň bolupdyr. B.e.önüki V asyrda Afinynyň festiwallar, kartinalar, diwar suratlary, heýkeller, arhitektura we teatrlar bilen doly medeniýeti bolupdyr. Şeýle spektakllaryň öz döwründe iň meşhury Sokrat bilen ýaňsylan we Afinyny onuň üstünden güldüren spektakl bolupdyr.

Platonyň sungata garşy beýle ýigrençli pikirde bolmagynyň düýp sebäbi-de şu bolsa gerek. Ol sungatyň ähli ugurlarynyň belli bir derejede arassadygyny, öýkünmäniň hakyky bolup we hakykaty gaýtalap bilmejekdigini we hakykatyň diňe bir gezek dogulýandygyny aýdypdyr.

Çeber edebiýatyň köp sanly görünüklü wekili sungatyň öýkünmrädi babatda onuň bilen bir pikirde bolupdyr. Beýik ýazyjy Tolstoý hem şolaryň biridir.

Lew Tolstoý üçin gahrymanlary we romanlarynyň personažlary durmuşda ýaşap ýören adamlaryň durmuşyndan kopiýalanyp alynandy. Gresiýaly filosof hem mysal üçin Gomeriň poemalaryny okamagyň wagtyň boş pikirlere sarp etmekden başga zat däldigini, ýagny, başgalaryyň aslynda ýok ýalňyşlygyny çeýnemekden ybaratdygyny aýdypdyr.

Elbetde, b.e.önüki V asyrdan bäri biziň günlerimize çenli sungatyň žanrlary ösdi, şygryýetiň görnüşleri-de köpeldi. Indi diňe epiki poeziýa ýok, has doğrusy indi epiki poeziýanyň özi hiç bir medeniýetde we dilde ýok. Şonuň üçin Platon edil şu meselede arkaýyn bolup biler.

Emma bärde başga bir mesele bar, filosofiýanyň özem indi onçakly ösüp baranok.

Ýakynnda filosoflar ussatlaryndan we modernizasiýalaşmagyň öňbaşçylaryndan Immanuel Kantyň doglan gününiň 300 ýyllygyny bellediler.

Filosoflar şonsuzam edebi žanrlarda azlyk. Beýleki ähli edebiýat žanrlary we gumanitar ylymlar bilen deňeşdirende,

elmydama-da şeýle bolup geldi.

Platon sungatyň «çeýnemekdigini» (ýagny, başganyň tüýküliginu ýalamak, başganyň çeýnän sakgyjyny çeýnemek manysynda) aýdypdy we has soňra adamlar filosofiýany «pelsepe satmak» hökmünde atlandyrmaga başladylar.

Beýik şahsyýetleriň köplenç şahsy sebäplerden ötri öýke-kine saklamak ýaly ownuk kemçilikleri bolup bilyär. Munuň arap dünýäsindäki iň meşhur mysaly, Arap edebiýaty fakultetiniň dekany Taha Hüseýin bilen şol nesliň ussady Abbas Mahmud el-Akkadyň arasyndaky çekişmelerdir.

Dekan Akkadyň proza eserlerini tankyt edipdir, şygyrlaryna bolsa gowy baha beripdir. Emma men häzir onuň haýsysynyň has erbetdigini bilemok.

A tersine mürekkepçiniň özem Müsüriň proza ussadynyň şygyrlaryny tankyt edýärdi ee «gynansak-da, ussat, gynansak-da» diýip gygyryşýanlara goşulyp gygyrýardy.

Semir ATAULLAH,

Liwanly žurnalist.

Sişenbe, 18.06.2024 ý. Edebi makalalar